

már a forradalom előestéjén volt — Kossuthék táborát megbontani, mozgalmukat keresztetni. Konzervatív párt alakul; konzervatív sajtóorgánumok, közgazdasági vitairatok, politikai pamfletek sokasága — a szabadelvű ellenzék nemegy jelszavát kisajátítva — hirdetik a „fontolva haladást”, miközben valójában a lényeges feudális kötöttségek megőrzésére, az abszolutista módszerek kiterjesztésére törekednek.

A magyar „újkonzervatívok” a nagybirtokos arisztokrácia azon részének voltak a politikai képviselői, amely ugyanakkor, amikor késhegyig menően ragaszkodott feudális eljogaihoz és jövedelmeihez, a kapitalista profitot sem vetette meg. A vashámoraival büszkélkedő, nagybani marha- és borkereskedést űző Metternichet, akinek jó kapcsolatai a nagy bécsi bankházakkal közismertek voltak, nemcsak osztályszempontjai, de egyéni helyzete is rokonította velük.

Ha Metternich és a magyar újkonzervatívok tervei teljességgel nem is valósultak meg és a történelmi események a politikai élet periferiáira sodorták őket, alapvető célkitűzésük: a nagybirtokos arisztokrácia gazdasági és politikai hatalmának jelentős mértékű átmentése a polgári társadalomba — a feltartóztathatatlan kapitalista fejlődés mellett és azzal folyondárként összenőve — messze kihatóan érvényesült Magyarországon az egész XIX. században, sőt — mutatis mutandis — jóformán egészen a XX. század közepéig.

1870—71: az egyetemes történet két korszakának határán

1970. augusztus 18-án a legújabbkori szekció ülésén megvitatták Jerzy W. Borejsza (Lengyelország) „1870—71: az egyetemes történet két korszakának határán” című referátumát. A vitában felszólalt *Mérei Gyula*, a történettudományok doktora. Az alábbiakban közöljük Mérei professzor összefoglalását Borejsza referátumáról és hozzászólásának kivonatát.

Mérei Gyula:

1870—71 hatása a nemzetközi erőviszonyokra

A referátum nyomon követi azokat a történelmi jelenségeket, amelyeket — Borejsza megítélése szerint — a porosz— francia háború és a Párizsi Kommün váltott ki.

A nemzetközi kapcsolatok viszonylatában utal arra, hogy Oroszország európai nagyhatalmi helyzete, a következő évtizedekben folytatott külpolitikája, Poroszország németországi hegemoniája és külpolitikája miként sarjadt ki a második császárság sedani vereségéből. Rávilágít arra, hogy a három császár szövetsége a Sedan okozta hatalmi erőeltolódásnak köszönheti létét. A nagyhatalmi erőviszony-változások hozzájárultak a londoni konvenció megkötéséhez, és ezen a réven bizonyos fokig fordulópontot jelentettek mind Törökország történetében, mind a dunai fejedelemségek, mind pedig a balkáni népek nemzeti törekvéseinek folyamatában. Sedan után Középkelet- és Délkelet-Európában mind erőteljesebben éledtek fel részben a történelmi jogra, részben az etnográfiai határookra, számos esetben mindkettőre hivatkozó önálló nemzetállami igények. 1871 után előbb a németeket és a franciákat fertőzte meg a sovinizmus ragályja, majd átterjedt a legkülönbözőbb nemzetekre. Hasonló intenzitással fejlődtek a

különböző fajelméletek is, ugyanilyen törekvések ideológiai alátámasztására. Így vezetett el szerző szerint Sedan Sarajevóhoz, noha 1870-től 44 éven át az európai nemzetközi helyzet lokális háborúkra (a Balkánon és Európán kívül) szorította a nagyhatalmi ellentétek kiegyenlítődését. A három császár szövetsége azonban csak késleltethette, de meg nem akadályozhatta a pozitív töltésű nacionalizmussal áthatott nemzeti mozgalmak fejlődését. És ha Szudova meggyűsította a lengyeleket azt a hiedelmét, hogy a független Lengyelországot német és olasz segítséggel újabb európai és immár demokratikus forradalom keretében állítják helyre, Sedan után végképpen szerteoszlottak azok a reménységek is, amelyek szerint francia segítséggel helyreállíthatják a független lengyel államot. 1870—1871 következtében a lengyel kérdés elvesztette európai jelentőségét, a három császár szövetsége azt is jelentette, hogy e nagyhatalmak többé nem tartották fontosnak azt, hogy bármilyen értelemben is foglalkozzanak a független Lengyelország kérdésével.

A referátum rámutat arra az összefüggésre, amely a tőke-export fokozódása és az imperializmus kialakulása között van, hangsúlyozván, hogy 1871 után Európa elérkezett nagyhatalmi helyzetének tetőpontjára, de egyben elkezdődött hanyatlása is.

Borejsza megállapítása szerint 1870—71 annyiban is fordulópont, mert ettől az időtől számlálható Európa balrafordulása a polgári demokrácia felé (alkotmányos reformok, választói jog kiterjesztése, köztársasági mozgalmak erősödése Nagy-Britanniában, Svájcban, Olaszországban, Belgiumban, a skandináv államokban). Sedan abban a tekintetben is fordulatot jelentett, hogy egyik tanulságuként Európa-szerte bevezették az általános katonai szolgálatot. A referátum a társadalmi és politikai fejlődés folytonosságának megnyilvánulásaként értelmezi azt a szerepet, amelyet a francia második császárság kívánt adni az államnak, és amelyet azután a valóságban a bismarcki Németországban játszott el.

1871 új forradalmak távlatait is megnyitotta. A Párizsi Kommünnek nemcsak az a közvetlen hatása volt, hogy leveretése ellenére is lehetetlenné tette a monarchia restaurálását Franciaországban, hanem az a közvetett és távlati hatása is, hogy 1905-ig, sőt 1917-ig a Párizsi Kommün volt minden forradalmi mozgalom legfőbb eszmei erőforrása, egyúttal a történelmi értelemben közelinek tartott, és az ugyancsak történelmi értelemben szükségszerű forradalmak előjele is.

A hozzászólás a referátumnak ahhoz a részéhez kapcsolódott, amely a nemzetközi erőviszonyok 1870—71 nyomán történt megváltozásának a nemzeti törekvésekkel, továbbá a nacionalista-sovinisza tendenciák erősödésével való összefüggéseit tárta fel. A hozzászólás az Osztrák-Magyar Monarchia 1870—71. évi külpolitikája fordulatainak keretében ágyazta be, és azzal elválaszthatatlan összefüggésben mutatta be az országgyűlés magyar politikai pártjainak állásfoglalását a porosz—francia háborúval kapcsolatban. Forráshelyekre utalva bizonyította be, hogy a Deák-párt és a balközép állásfoglalását a Monarchiának a porosz—francia háborúval kapcsolatban követendő magatartását illetően elsősorban az egységes délszláv állam létrejöttének megakadályozásának szándéka, ezzel összefüggésben a cári Oroszország terjeszkedésétől való félelem és ugyanilyen mértékben a Magyarországon és a Monarchiában élő nem magyar, főleg szláv népek fölötti uralom megóvására irányuló törekvés befolyásolta. A kezdetben mindkét pártban kimutatható és részben liberális beállítottságukkal is összefüggő francia rokonszenvenek és németellenességek, valamint a német terjeszkedéstől való félelemnek Sedan után és annak következményeként átadja a helyét a cárizmus ellen irányuló élű és a német birodalommal kötendő szövetség eszméje. Ezek a gondolatok előbb csak Eötvös Józsefnél és Andrássy Gyulánál, valamint egy kicsit később Tisza Kálmánál bukkannak fel, majd egyre szélesedő mértékben elterjednek a két párt „közlegényeinek” gondolko-

lásában is. Egyedül a 48-as párt maradt meg következetesen demokratikus elvei mellett, hirdette a nemzetek önrendelkezési jogát és helyesen foglalt állást a porosz—francia háború jellegének megítélésében. Igazságosnak ítélte a német egység megvalósítására irányuló porosz törekvéseket, Poroszország önvédelmi harcát III. Napóleon támadása ellen. Sedan után azonban szembefordult a német hódító háborúval és annexió nélküli békét követelt, felismervén, hogy Elzasz-Lotharingia Németországhoz csatolása nem elengedhetetlen feltétele a német egységnek. Nem ismerte fel azonban a 48-as párt sem a francia polgári kormányoknak azt a negatív álláspontját, amelynek alapján a forradalmi tömegmozgalmakkal szemben a nép és az egész ország érdekeit súlyosan károsító együttműködésre is kész volt az agresszorral.

A hozzászólás befejező része országgyűlési felszólalások és sajtóközlemények alapján világított rá arra, hogy a román és a délszláv népek országgyűlési képviselői és sajtójuk együttműködési készségét fejezte ki a 48-as párttal, illetve a magyarságnak általa képviselt részével annak érdekében, hogy demokratikus összefogással meggátolják az annexió kormány szinten történő hivatalos elismerését. A nem magyar népek képviselői ugyanis éppúgy, mint a 48-as párt tagjai, Sedan után már úgy látták, hogy a német hódító törekvések elvezethetnek a Németországon kívüli országokban élő németek által lakott területek bekebelezésére irányuló akciókhoz. Ezek által nemzeti létüket vélték fenyegetettnek, s e vélt veszély ellen kívántak összefogni a magyar polgári demokrácia erőivel. Az uralkodó osztályok ismert politikája azonban meghiúsította e törekvéseket.

Lenin és a történelem

E. M. Zsukov akadémikusnak a kongresszus plenáris megnyitó ülésén elhangzott „Lenin és a történelem” című előadását három nap múlva, augusztus 19-én követte a Lenin-szümponzion, amelyen 31 korreferátum hangzott el. A vitában a magyar küldöttek közül *Nemes Dezső* akadémikus és *Mucsi Ferenc* kandidátus kapott szót. Az alábbiakban közöljük Mucsi Ferenc felszólalásának rövidített változatát.

Mucsi Ferenc:

Lenin és a történettudomány

Lenin és a történettudomány kapcsolatáról szólva abból kell kiindulnunk, hogy Lenin nem volt hivatásos történész: elsősorban politikus volt, forradalmár. Számára a történelem kulcs volt a jelen harcainak jobb megértéséhez s a jövő feladatainak tudományos megalapozásához. A történelemnek s a történettudománynak ez a felfogása világossá teszi, hogy miért foglalkozott Lenin mégis olyan intenzíven a társadalomtudományokkal, miért fordított sok időt s nagy energiát a történelem egyes, a mozgalom szempontjából lényeges kérdéseinek tanulmányozására.

Közismertek Leninnek azok a máig is iránytmutató nagy történeti jellegű művei, amelyekben a kapitalizmus oroszországi kibontakozását s fejlődési irányát jellemezte, klasszikus alapossgal határozva meg eközben a tőkés agrárfejlődés különböző típusait és variánsait, a feudális maradványok által determinált termelési formák sokféleségét (A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, Újabb adatok a mezőgazdasági kapitalizmus